

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83153,Czarnocki-Jan-Jozef.html>
2023-10-02, 17:02

Czarnocki Jan Józef

CZARNOCKI Jan Józef (24 V 1889, Kielce – 16 XII 1951, Warszawa), geolog i paleontolog, badacz Gór Świętokrzyskich. Syn Jarosława, mierniczego państwowego, oraz Jadwigi Korejwo, ojciec Katarzyny Pawłowskiej, docenta w Państwowym Inst. Geologicznym, teść S. Pawłowskiego.

W czasie strajku szkolnego 1905 wydalony (wraz z J. Samsonowiczem i innymi) z gimnazjum państwowego w Kielcach. W 1909 ukończył miejscową szkołę handlową, w której działał w kółku naukowym i swoje spostrzeżenia zawarł w wydanym tymże roku artykule *Paleontologiczny rys iłotupków górmodewońskich okolic Kielc* (opublikowanym w książce *Dla siebie i dla szkoły*). Z powodu braku matury klasycznej 1910–14 studiował jako wolontariusz, na Uniw. Lwowskim (E. Dunikowski, J. Siemiradzki, R. Zuber) i w Krakowie (M. Raciborski). W czasie wakacji prowadził rozpoznanie paleozoiku Gór Świętokrzyskich. Zgromadzone materiały opracowywał w Pracowni Geologicznej warszawskiego Muzeum Przemysłu i Rolnictwa (J. Lewiński) oraz – razem ze studiującym w Uniw. Petersburskim J. Samsonowiczem – w Zakładzie Geologicznym Warszawskiego Inst. Politechnicznego (W.P. Amalickij). Podczas pobytu we Lwowie uczestniczył w działalności organizacji niepodległościowych, a w czasie I wojny światowej w Kielcach wspierał oddziały legionistów.

Po ewakuacji Rosjan z Warszawy w 1915, wspólnie z Samsonowiczem został asystentem J. Lewińskiego w Katedrze Geologii i Paleontologii nowo powstałego polskiego UW (do 1919), pełniąc niemal równocześnie (1917–19) funkcję kierownika Pracowni Geologicznej Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Zbiory tej pracowni stały się bazą materialną organizowanego przez J. Morozowicza Państwowego Inst. Geologicznego, którego Cz. był współtwórcą. W placówce tej pełnił funkcje kierownika

Pracowni Geologicznej (1919–31), kustosza Muzeum (1931–39), a 1938–39 zastępcy dyrektora (K. Bohdanowicza). W czasie okupacji był tam zatrudniony jako pracownik Amt für Bodenforschung. W 1944 w Kielcach uczestniczył w działalności tajnego Inst. Badań Regionalnych, którego po wojnie został dyrektorem (1945–47). Od 1947 do śmierci zajmował stanowisko dyrektora naczelnego Państwowego Inst. Geologicznego w Warszawie.

Cz. był najwszechstronniejszym badaczem przyrody Gór Świętokrzyskich, zwłaszcza ich geologii w części zachodniej. Udokumentował to m.in. trzema mapami: *Mapa geologiczna środkowej części Gór Świętokrzyskich 1:100 000* (1919), *Mapa geologiczna - arkusz Kielce 1:100 000* (1938), *Mapa geologiczna Gór Świętokrzyskich 1:300 000* (1948). Rozpoznał stratygrafię występujących na tym obszarze serii paleozoiku, mezozoiku oraz kenozoiku (trzeciorzęd i czwartorzęd). Odkrył osady morskiego dolnego karbonu (*Kilka słów o odkryciu utworów karbońskich Gór Świętokrzyskich* 1916), co pośrednio zainspirowało Samsonowicza do podjęcia poszukiwań węgla kamiennego na Wołyniu. Prowadził studia porównawcze na Wołyniu i Podolu, ale także w Rumunii. Porażka koncepcji o budowie płaszczowinowej w średniogórzu polskim (*Budowa płaszczowinowa Gór Świętokrzyskich* 1922, wspólnie z Cz. Kuźniarem), przyczyniła się do gruntownego rozpoznania fałdowej budowy tego obszaru w dwóch odrębnych jednostkach tektonicznych: kieleckiej (południowej) i łysogórskiej (północnej). Cz. dał temu wyraz m.in. w rozprawie *Przegląd stratygrafii i paleogeografii dewonu świętokrzyskiego*, a zwłaszcza w przewodniku zjazdu geologicznego z 1947.

Cz. w sposób umiejętny łączył badania typu rozpoznawczego z ekspertyzami na rzecz przemysłu. Wiele uwagi poświęcił złożom wapieni dewońskich (w tym także wykorzystywania ich jako „marmury”), zwłaszcza na Kadzielni i w Sitkówce. Rozpoznał złoża kwarcytów kambryjskich (Wiśniówka), rud miedzi (Miedzianka, Miedziana Góra), rud ołowiu (Karczówka, Górnio), rud żelaza (Dąbrówka), barytu (Barcza), bituminów (Wójcza, Łągów). Przede wszystkim jednak udokumentował charakter złoża hydrotermalnego rud żelaza (hematyt, piryt)

w Rudkach k. Nowej Słupi (później funkcjonowała tam kopalnia „Staszic”).

Posiadał znakomite kolekcje geologiczne, z których część ocalała w Muzeum Świętokrzyskim (był współtwórcą tej placówki, dziś w Muzeum Narodowym w Kielcach) i w Muzeum Państwowego Inst. Geologicznego. Do najbardziej wartościowych należał zbiór głowonogów opisany w rozprawie *Klimenie dewońskie Gór Świętokrzyskich* (edycja pośmiertna z 1989 w redakcji H. Makowskiego). Do klasyki należy opracowanie: *Geologia regionu tysogórskiego w związku z zagadnieniem złoża rud żelaza w Rudkach* (1951). Artykuły o ważnym znaczeniu surowcowym wydano pośmiertnie w siedmiu tomach (1956–68).

W okresie międzywojennym uczestniczył w ruchu regionalistycznym nauczycielstwa, w tym w Komitecie Obrony Puszczy Jodłowej. Współorganizował Tow. Muzeum Ziemi i był wiceprezesem jego zarządu. Aktywnie działał w Polskim Tow. Geologicznym, organizując w Górach Świętokrzyskich zjazdy w latach 1921, 1932, 1947 (członek honorowy od 1951). W 1951 został laureatem nagrody państwowej I stopnia. Poświęcono mu tablicę pamiątkową w siedzibie Oddziału Świętokrzyskiego Państwowego Inst. Geologicznego. Wybrano go też na patrona rezerwatu geologicznego Ślichowice w Kielcach. Nazwiskiem Cz. opatrzone liczne skamieniałości. Był członkiem Lwowskiego Tow. Naukowego i TNW.

SBP (K. Pawłowska); SPPT (Z.J. Wójcik); SBTP (K. Czarnocka-Pawłowska); Fleszarowa; Łoza; Śródka.

Zbigniew Wójcik

[Poprzedni](#)
[Następny](#)